

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Норов Шухрат Сувонович</i> МОЛОДЁЖНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ИНТЕГРАЦИИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА	9-14
<i>Nazirxo'jayev Muhammadalixo'ja Qosimxo'jayevich</i> 1945-1950-YILLARDA ANDIJON VA FARG'ONA VILOYATLARIDA HARBIY ASIRLARINING QURILISH VA XALQ XO'JALIGI ISHLARIGA JALB ETILISHI TARIXIDAN	15-22
<i>Xujaniyazov Uktam Eshbaevich</i> QORAQALPOG'ISTON DAVRIY MATBUOTINING MUSTAQILLIK YILLARIDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (1991-2018).....	23-27
<i>Toirjonova Ruxsora Shaxobiddinovna</i> SOVET DAVRIDA VAQF MULKLARI TAQDIRI VA DINIY MUASSASALARGA BO'LGAN MUNOSABAT	28-31
<i>Aytmuratova Janilsin, Quvvatova Charos</i> THE ROLE OF THE JADIDS IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL PUBLIC EDUCATION, LITERATURE, AND ART	32-36
<i>Rahimova Zeboxon O'ktam qizi</i> XORAZM HUDUDIDAGI TARIXIY QAL'ALAR REKONSTRUKSIYASIDA 3D MODELLASHTIRISH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	37-42
<i>Aytmuratov Jalgas, Doshniyazov Raxat</i> QORAQALPOG'ISTON SAN'ATINING TARAQQIYOTIDA TASVIRIY SAN'ATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH MANBALARI	43-49

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA SANOATNI RIVOJLANISHI VA AGLOMERATSIYALARNI SHAKLLANISH JARAYONLARI	50-57
<i>Amonov Mehridin Oromiddinovich</i> TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BOSHQARISHDAGI RAHBARLIK USLUBLARI	58-63
<i>Shukurov Ikrom Abdurashitovich</i> TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHIDA TURISTIK FIRMA VA TASHKILOTLAR TOMONIDAN SOTILGAN SAYYOHLIK YO'LLANMALARINING TA'SIRINI TAHLIL ETISH	64-69

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Karimbayeva Salomatxon, Mirzaxmedov Abdurashid</i> IJTIMOIY TOLERANTLIKKA TA'RIF	70-74
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUN IQLIMLAR NAZARIYASINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLILI.....	75-78
<i>Bekpo'latov Ulug'bek Rahmatulla o'g'li</i> SIMMETRIYA VA ASIMMETRIYA BIRLIGI KONTEKSTIDA "O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASIDAGI G'OYALARNING IJTIMOIIY FALSAFIY TAHLILI	79-85

<i>Kubatov Shahobjon</i> 2016-2024-YILLARDA O'ZBEK JAMIYATI TAFAKKURIDA DAVLATNING IJTIMOIIY FUNKSIYALARI TAHLILI	86-96
<i>Abduraxmonov Is'haq, Jurayeva Rayxona</i> YOSHLARDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK MUAMMOLARI	97-100
<i>Raximova Yulduz Dilmurod qizi</i> ISLOM FALSAFASIDA INSON TALQINI	101-104
<i>Achilov Firdavs Nasritdin o'g'li</i> YANGI O'ZBEKISTON YOSHLARI MA'NAVIIY QIYOFASINI YUKSALTIRISHDA MAHMUDXO'JA BEHBUDIY TA'LIMOTINING AHAMIYATI	105-108
<i>Mansurov Abdulaziz Akbarjonovich</i> DEMOGRAFIK JARAYONLAR, MIGRATSIYA VA URBANIZATSIYANING MADANIYATLARARO DIALOGGA TA'SIRI.....	109-113
<i>Хамдамов Бехзод Хабибович</i> ФИЛОСОФИЯ ЛИЧНОСТИ И СУДЬБЫ В «БОБУРНАМЕ»	114-118

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Mamadaliyeva Naibaxon, Mamadaliyeva Odinaxon</i> DAVLAT TILIDA SIFAT VA SERTIFIKATLASH ATAMALARI IZOHLI LUG'ATINI YARATISH ZARURATI	119-125
<i>Алиева Эльвина, Расулова Дилбар</i> ИЗУЧЕНИЕ КОНВЕРГЕНЦИИ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОЗАИЧЕСКОГО ТЕКСТА	126-134
<i>Eshboyev Qahramon Bakir o'g'li</i> LEKSIKOGRAFIYADA DARAJALANISH QONUNIYATINING ILMIY-AMALIY AHAMIYATI	135-144
<i>Qodirova Barno Ibragimovna</i> O'ZBEK FILOLOGIK TERMINOLOGIYASIDA -IZM QO'SHIMCHASINING ETIMOLOGIK VA MORFOLOGIK TAHLILI	145-149
<i>Tursinbaev Ilham Po'latbay o'g'li</i> BOLALAR ADABIYOTIDA POEMANING JANRIY XUSUSIYATLARI	150-154
<i>Abdurahmonova Farangiz, Xudoymurodova Xurriyat</i> "SAG'RI TERI TILSIMI" FALSAFIY ROMANIDA BOSH QAHRAMON TAQDIRINING BADIY TALQINI	155-158

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Yunusov Xaydarali Muratovich</i> YEVROPA ITTIFOQI HUQUQINING ASOSIY PRINSIPLARI	159-168
<i>Zokirov Sherzod</i> O'ZBEK XONLIKLARIDA INSON HUQUQLARINING TA'MINLANISHI: FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH VA U BO'YICHA NAZORATNI AMALGA OSHIRISH MISOLIDA	169-176
<i>Жураев Шерзод Юлдашевич</i> ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА ЗАЩИТЫ ДОВЕРИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	177-185

<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARIDAN CHEKINISHNI XALQARO STANDARTLARDA TARTIBGA SOLINISHI	186-192
<i>Мадаминова Дилафруз, Авазбекова Диёрахон</i> СОПРИКОСНОВЕНИЕ ИСЛАМСКИХ И МЕЖДУНАРОДНЫХ НОРМ В ВОПРОСАХ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ И ОПЕКИ НАД РЕБЁНКОМ	193-202
<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING TARKIBIY QISMI	203-209
<i>Мукумов Бобур Мелибой угли</i> ОЦЕНКА РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ И ОБЩЕСТВЕННАЯ ЭКСПЕРТИЗА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА, БИЗНЕСА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	210-214
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> FUNDAMENTAL DIFFERENCES AND ANALYSIS OF THE ORGANIZING PRINCIPLES OF ISLAMIC FINANCE AND TRADITIONAL FINANCE. IN THE EXAMPLE OF ISLAMIC BANKS AND TRADITIONAL BANKS	215-222
<i>Yarlakabov Sherali</i> ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA KADRLAR BILAN ISHLASH HUQUQIY ASOSLARINING NAZARIY JIHATLARI	223-228
<i>Боймурзаев Жасурбек Бахтиярович</i> ЗНАЧЕНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В БОРЬБЕ С НАРКОТИКАМИ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	229-234
<i>Xadjiyev Azizbek Kadambayevich</i> “IJTIMOIY ADOLAT” TUSHUNCHASI, MAZMUNI VA TARKIBI VA XALQARO QONUNCHILIK Hujjatlarida tutgan o'rni	235-240
<i>Abulxayrov Rustamxon Ibodullayevich</i> PORTLASHDAN KEYIN KO'ZDAN KECHIRISH DAVOMIDA OLINGAN ASHYOVIY DALILLAR BO'YICHA TAYINLANADIGAN PORTLASH-TEKNIK VA PORTLOVCHI MODDALAR EKSPERTIZALARI HAL ETADIGAN MASALALAR	241-249
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhaiyo Tojiyevna</i> IJTIMOIY-GUMANITAR YO'NALISH PEDAGOGLARI KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.....	250-256
<i>Menglikulov Xayrulla Aliqulovich</i> OLIY O'QUV YURTIDA JISMONIY TARBIYANING TASHKILIIY SHAKLLARI	257-263
<i>Jurayeva Balxiya Farxod qizi</i> ROBOTOTEXNIKA DARSLARIDA STEAM – TA'LIM YONDASHUVINING AHAMIYATI	264-270
<i>Nasritdinova Madina Nurullayevna</i> ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK PEDAGOGLARNING BADIIY-IJODIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR TAJRIBA-SINOV ISHLARI NATIJALARI TAHLILI VA SAMARADORLIK DARAJASI	271-275
<i>Charshanbiyev Namaz Maxmatmurodovich</i> KASBIY TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUV JARAYONINI RAQAMLI TA'LIM PLATFORMALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH METODIKASI	276-281

Received: 16 June 2025

Accepted: 5 July 2025

Published: 15 July 2025

Article / Original Paper

ETYMOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF THE SUFFIX -ISM IN UZBEK PHILOLOGICAL TERMINOLOGY

Qodirova Barno Ibragimovna

Associate Professor, Department of Uzbek Language and Literature

Sharof Rashidov Samarkand State University

E-mail: kodirova.b86@gmail.com

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the etymological origins, morphological formation, linguistic function, and semantic aspects of the -ism suffix in Uzbek philological terminology. It traces the evolutionary development of the affix from Ancient Greek -ismos, Latin -ismus, and French -isme, through Russian and eventually into the Uzbek language. Based on Russian and English sources, the study explains how the suffix is used to form terms derived from noun, adjective, and occasionally verb roots. The adaptation of borrowed scientific, literary, philosophical, and stylistic terms into Uzbek via transliteration is also explored. A statistical analysis identifies 47 terms with the -ism suffix in the fields of literary studies and linguistics. Their origins (Latin, Greek, French, Russian, etc.) and semantic groupings (literary movements, linguistic phenomena, stylistic categories) are presented with tables and diagrams.

Keywords: philological terminology, etymology, morphology, transliteration, literary studies, linguistics, borrowed terms, Latin, Greek, terminological system, semantic analysis, linguistic model.

O'ZBEK FILOLOGIK TERMINOLOGIYASIDA -IZM QO'SHIMCHASINING ETIMOLOGIK VA MORFOLOGIK TAHLILI

Qodirova Barno Ibragimovna

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti o'zbek tili va adabiyoti kafedrasida dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada “-izm” qo'shimchasining o'zbek filologik terminologiyasidagi etimologik manbalari, morfologik shakllanishi, lingvistik funksiyasi hamda semantik jihatlari keng ko'lamda tahlil qilingan. “-izm” affiksining qadimgi yunoncha “-ismos”, lotincha “-ismus”, fransuzcha “-isme” shakllari orqali boshqa tillarga, jumladan rus va undan o'zbek tiliga o'tgan evolyutsion yo'li izohlangan. Maqolada rus va ingliz manbalariga tayangan holda ushbu qo'shimchaning ot, sifat va ba'zan fe'l asosidan yasalgan terminlarni shakllantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, transliteratsiya yo'li orqali o'zbek tiliga o'zlashgan ilmiy, adabiy, falsafiy va stilistik terminlarning shakl va mazmun jihatidan milliy tilga moslashganligi ko'rsatiladi. Statistik tahlil asosida adabiyotshunoslik va tilshunoslik sohalariga oid jami 47 ta “-izm” qo'shimchali terminlar aniqlanib, ularning kelib chiqish manbalari (lotin, yunon, fransuz, rus va b.), semantik guruhlari (adabiy oqimlar, til hodisalari, stilistik birliklar) bo'yicha taqsimoti jadval va grafiklar bilan ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: filologik terminologiya, etimologiya, morfologiya, transliteratsiya, adabiyotshunoslik, tilshunoslik, o'zlashma terminlar, lotin tili, yunon tili, terminologik tizim, semantik tahlil, lingvistik model.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I7Y2025N22>

Turli tillar orqali o'zbek tiliga kirib kelgan ko'plab ilmiy, falsafiy, siyosiy va madaniy terminlar orasida “-izm” qo'shimchasi bilan yasalgan so'zlar muhim o'rin egallaydi. Mazkur qo'shimchaning etimologik xususiyatlariga nazar tashlasak, uning qaysi tildan kelib chiqqanligi va lingvistik jihatlari anglashiladi.

Rus tilshunoslaridan Y.V.Grudeva, I.A.Ivanovalar -izm qo'shimchasi kelib chiqishi jihatidan lotincha o'zlashma ekanligini ta'kidlashadi va shunday izohlashadi: "U shunday so'z yasovchi elementlarga mansubki, qabul qiluvchi til (bu yerda rus tili) tarkibida qayta ajralib chiqib, hatto produktiv (yangi so'zlar yasashga yaroqli) bo'lib qoladi [2, 72].

T.F.Yefremovanning "Yangi izohli so'z yasash lug'ati"da qayd etilishicha, -izm qo'shimchasi ishtirok etgan otlar nafaqat sifat asosidan, balki ot asosidan va (kam hollarda) fe'l asosidan ham yasalgan bo'lishi mumkin. Mazkur lug'atda -izm qo'shimchasiga quyidagicha ta'rif berilgan:

"Словообразовательная единица, образующая: имена существительные мужского рода, которые представляют собою названия общественно-политических, научных или эстетических учений, направлений, систем, а также качеств, склонностей, действий или состояний, связанных с тем, что названо мотивирующим именем существительным, редко – глаголом (артистизм, байронизм, гамлетизм, героизм, дарвинизм, дилетантизм и т.п.); имена существительные, которые являются названиями элементов языка, речи, какого-нибудь произведения, характеризующихся признаком, названным мотивирующим именем прилагательным (архаизм, вульгаризм, диалектизм, латинизм, окказионализм, пушкинизм, украинизм и т.п.)" [3]. Ya'ni: "-izm – so'z yasovchi birlik bo'lib, quyidagilarni hosil qiladi: ijtimoiy-siyosiy, ilmiy yoki estetik oqimlar, yo'nalishlar, tizimlar, shuningdek, xususiyatlar, moyilliklar, harakat yoki holatlarni bildiruvchi erkak jinsdagi otlar (motivlovchi ot yoki kamdan-kam hollarda fe'l asosida): artistizm, bayronizm, gamletizm, geroizm, darvinizm, diletantizm va h.k.; shuningdek, til, nutq yoki har qanday asarning belgilarini ifodalovchi, motivlovchi sifat asosidan yasalgan otlar: arxaizm, vulgarizm, dialektizm, latinizm, okkazionalizm, pushkinizm, ukrainizm va b. k".

Ingliz manbalarida esa bu haqida quyidagi ma'lumotlar berilgan: "-ism qo'shimcha so'z yasovchi qo'shimcha bo'lib, amaliyot, tizim, ta'limot va hokazo ma'nolarini anglatadi. Fransuz tilidagi -isme, lotincha -isma, -ismus (shuningdek, italyan va ispan tillarida -ismo, golland va nemis tillarida -ismus) shakllaridan olingan. Bu esa o'z navbatida yunon tilidagi -ismos qo'shimchasidan kelib chiqqan bo'lib, biror narsa bilan shug'ullanish yoki uni o'rganish, uni targ'ib qilish ma'nolarini bildiradi. U odatda -izein (ya'ni "-izatsiya qilish") fe'l yasovchi qo'shimchadan olingan ot yasovchi shakldir" [6].

Mazkur qo'shimcha ishtirok etgan so'zlar turli tillarda mavjud bo'lib, buni quyidagicha izohlash mumkin:

Lotin tilining dastlabki tarqalish hududi nisbatan tor bo'lib, markazida Rim shahri joylashgan Latsium viloyati bilan chegaralangan. Biroq Rim davlati o'z siyosiy va harbiy kuchi bilan asta-sekin butun Apennin yarim orolini egalladi va o'z hududini Italiya chegaralaridan tashqariga, ya'ni Ispaniya, Galliya, Dakiya kabi mintaqalarga ham kengaytirdi. Yevropa hududida Rim imperiyasi tomonidan bosib olingan xalqlar orasida romanlashtirish jarayoni boshlangan. Bu jarayon, ya'ni xalq tilida qo'llaniladigan lotin tilining mahalliy sharoitda shakllanishi, milodiy V asrga – Rim imperiyasining inqirozga uchrashi davriga to'g'ri kelib, lotin adabiy tili va ta'lim tizimining zaiflashuvi fonida jadallashgan.

Bosib olingan yerlarda xalqlar o'z ona tillarini darhol tark etmagan, balki ma'lum vaqt davomida o'z tillari bilan birga Rim hukmronlarining tilidan ham foydalanganlar. Lotin tilining o'zlashtirilishi, asosan, amaliy muloqot orqali – og'zaki nutq va kundalik til muhitida amalga oshgan. Shu tariqa, lotin tili yangi xalqlar tomonidan o'zlashtirilar ekan, lotin tili ularning ona

tillarining talaffuz, morfologik va sintaktik xususiyatlariga muvofiqlashtirilgan holda rivojlandi. Natijada, lotin tili o'zining sintetik (ya'ni so'z oxiri orqali grammatik munosabatni ifodalovchi) tuzilmasidan asta-sekin analitik (ya'ni yordamchi so'zlar va tartib asosida quriluvchi) tuzilishga o'ta boshladi. Bu holat roman tillarining shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi [1].

E'tibor berib qaraydigan bo'lsak, yuqoridagi manbalardan ma'lum bo'ladiki, -izm (-ism) qo'shimchasi dunyo tillari orasida eng yirik va keng tarqalgan til oilasi bo'lmish hind-yevropa tillar oilasining roman tillari guruhiga kiruvchi fransuz, italyan, ispan, rumin tillariga borib taqaladi. Bu tillarning asosi esa lotin tili hisoblanadi.

-izm qo'shimchasi aslida qadimgi yunon tilidagi "-ismos", undan lotincha "-ismus" va fransuzcha "-isme" shakllari orqali rus tiliga, undan esa o'zbek tiliga o'tgan. O'zbek tilida ushbu modelga mos holda yuzlab so'zlar mavjud bo'lib, ularning katta qismi sovet davrida yoki undan keyingi modernizatsiya jarayonlari bilan bog'liq holda tilga kirib kelgan. Masalan, kommunizm, sotsializm, realizm, romantizm va boshqalar. Bu atamalar o'zbek adabiy tilida faol qo'llanadigan terminlarga aylangan bo'lib, ularning ko'pchiligi o'zbekcha muqobilga ega emas yoki ularning o'zbekcha tarjimai kam ishlatiladi. Shuningdek, o'zbek tilida ham bu model asosida kalka (to'g'ridan-to'g'ri tarjima) yoki o'zlashma yo'li bilan yangi so'zlar yaratilgan, masalan, millatchilik (natsionalizm), hukmronlik (dominantizm), dunyoviylik (sekulyarizm). Ba'zi manbalarda ayrim yasalmalarning ma'nosi sifat asosli so'z birikmalari bilan sinonim bo'lishi mumkinligini ko'rishimiz mumkin. Masalan, *geosentrik sistema* – *geosentrizm* kabi.

Ko'pgina sohalarida mavjud bo'lganidek, filologiya sohasida ham terminlarning morfologik usulda hosil bo'lishida -izm qo'shimchasi salmoqli o'rinni egallaydi. Masalan, filologiyaning sohalaridan biri bo'lmish adabiyotshunoslik sohasiga oid terminlarga quyidagilarni keltirish mumkin: *Avangardizm* (fransuzcha), *akmeizm* (grek-yunoncha), *alogizm* (grek-yunoncha), *anaxronizm* (grek-yunoncha), *arxaizm* (grek-yunoncha), *varvarizm* (lotincha), *vulgarizm* (lotincha), *vulgar sotsiologizm* (lotincha), *gongorizm* (ispancha), *dadaizm* (fransuzcha), *dialektizm* (grek-yunoncha), *dramatizm* (grek-yunoncha), *impressionizm* (fransuzcha), *klassitsizm* (lotincha), *komparativizm* (lotincha), *lakonizm* (grek-yunoncha), *modernizm* (fransuzcha), *naturalizm* (lotincha), *neostrukturalizm* (inglizcha + lotincha), *postmodernizm* (fransuzcha), *poststrukturalizm* (fransuzcha+lotincha), *prozaizm* (lotincha), *realizm* (lotincha), *sentimentalism* (fransuzcha), *simvolizm* (grek-yunoncha), *strukturalizm* (lotincha), *syurrealizm* (fransuzcha), *formalizm* (lotincha), *futurizm* (lotincha), *ekspressionizm* (fransuzcha) [4]. 2013-yilda nashr etilgan "Adabiyotshunoslik lug'ati"ga asosan o'zlashma 443 ta termindan 30 tasini -izm qo'shimchasi bilan yasalgan terminlar tashkil etadi.

Tilshunoslik sohasiga oid -izm qo'shimchasi ishtirok etgan terminlar quyidagilar: *analitizm* (grek-yunoncha), *argotizm* (fransuzcha), *bilingvizm* (lotincha), *vokalizm* (lotincha), *gallistizm* (lotincha), *germanizm* (lotincha), *grestizm* (grek-yunoncha), *dialektizm* (grek-yunoncha), *istorizm* (ruscha), *kanselyarizm* (lotincha), *monosillabizm* (grek-yunoncha), *okkazonalizm* (lotincha), *parallelizm* (grek-yunoncha), *professionalizm* (lotincha), *purizm* (lotincha), *singarmonizm* (grek-yunoncha), *evfemizm* (yunoncha) [5].

Mazkur terminlar etimologiyasiga e'tibor qiladigan bo'lsak, lotin tilidan o'zlashgan terminlarning ustunligini ko'rishimiz mumkin. Buni quyida statistik tahlil orqali berishga harakat qilamiz.

Filologiya sohasiga oid -izm qo'shimchasi ishtirok etgan terminlarning umumiy soni taxminan 47 tani tashkil qilib, etimologik (kelib chiqish) statistikasi quyidagi jadvalda ko'rsatib berilgan:

Tili	Terminlar soni	Foiz (%)
Lotincha	17 ta	36.2%
Grek-yunoncha	13 ta	27.7%
Fransuzcha	8 ta	17.0%
Ruscha	1 ta	2.1%
Ispancha	1 ta	2.1%
Inglizcha	1 ta	2.1%
Aralash (fransuzcha+lotincha, inglizcha+lotincha)	2 ta	4.3%
Boshqa	4 ta	8.5%

Bu terminlarni semantik jihatdan quyidagicha tahlilini berish mumkin:

Adabiy oqimlar va estetik yo'nalishlar	20 ta (realizm, futurizm, dadaizm...)
Til tizimi bilan bog'liq hodisalar	10 ta (analitizm, vokalizm, singarmonizm...)
Sotsiologik/psixologik qarashlar	5 ta (sentimentalizm, purizm...)
Fonetik/morfologik birliklarga oid	5 ta (monosillabizm, vokalizm...)
Stilistik birliklarga oid	4 ta (kanselyarizm, evfemizm, okkazionalizm...)

Ma'lumki, transliteratsiya usuli orqali terminlar hosil bo'lishi – bu lingvistik hodisa bo'lib, xorijiy (ko'pincha lotincha, yunoncha, inglizcha, fransuzcha, ruscha) atamalarini o'z til fonetikasiga moslashtirib yozish jarayonini anglatadi. Bu usul tarjima emas, balki shaklni asosan saqlagan holda yozuvni almashtirish jarayonidir. Ushbu usul orqali termin semantik jihatdan tushunarli bo'lib qoladi, ammo milliy tilning leksik-fonetik normalariga moslashtiriladi. Yuqorida tahlilga tortilgan filologik terminlar ham transliteratsiya usulida o'zlashgan bo'lib, kirill yoki lotin alifbosiga moslashtirilgan hamda terminlarning tovush tarkibi milliy talaffuzga yaqinlashtirilgan.

Shunday qilib, yuqorida tilga olingan filologik terminlar ma'lumotlariga tayanib aytish mumkinki, zamonaviy o'zbek tilida filologiya sohasiga oid -izm so'z yasovchi qo'shimchasiga ega bo'lgan taxminan 47 ta leksik birlik mavjud. Bu terminlar mustaqillikkacha asosan rus tili orqali kirib kelgan. -izm qo'shimchasi adabiy-estetik oqimlar, til hodisalari va stilistik uslublarni ifodalovchi terminologik vosita sifatida faol ishlatiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Богородицкий В.А. Введение в изучение современных романских и германских языков. Издательство литературы на иностранных языках. – Москва, 1959. – С. 11.
2. Грудева Е.В., Иванова И.А. Существительные с формантом -izm как показатель ключевых тем эпохи (на материале газетного подкорпуса нкря) / Вестник Череповецкого государственного университета 2013. № 3. Т. 1. – С. 72.
3. Ефремова, Т.Ф. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка / Т.Ф. Ефремова. – М., 2000.
4. Куронов Д. Адабиётшунослик луғати / Д.Куронов, З.Мамажонов, М.Шералиева. – Тошкент: Akademnashr, 2013. – 408 б.

-
5. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларнинг изоҳли луғати. –Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002. – 168 б.
 6. <https://www.etymonline.com/word/-ism>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).